

Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin Kıbrıs Politikası (1967-1980)

Kadri Unat*

Özet

Kıbrıs Sorunu, 1950’li yıllarda patlak veren ve Türkiye ile Yunanistan’ı karşı karşıya getiren, kısa süre içerisinde de büyük devletlerin müdahil olduğu bir konudur. Türk toplumunun bütün katmanlarının yakından takip ettiği Kıbrıs meselesi, uzun yıllar boyunca Türk siyasetinde hem iktidar hem de muhalefet partilerinin ana gündem maddelerinden birini oluşturmuş ve siyasi partilerin söylemlerinde geniş yer tutmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi’nden ayrılan Turhan Feyzioğlu ve arkadaşları tarafından Mayıs 1967’de kurulan Güven Partisi; Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi’nden ayrılan milletvekillerinin katılımıyla Ocak 1971’te Milli Güven Partisi’ne dönüşmüş, Cumhuriyetçi Parti ile birleşmek suretiyle de Mart 1973’te Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almıştır.

Kıbrıs Sorunu, diğer siyasi partiler gibi Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin de üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri olmuştur. Bu çalışmada, Kıbrıs’ın sadece Adada yaşayan Türklerin değil, Türkiye’nin güvenliği davası olduğu, Enosis idealini durdurabilecek tek aracın kuvvet olduğu ve Kıbrıs’ta herhangi bir federatif siyasal yapının işleminin mümkün olmadığı gibi tezleri savunan Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin Kıbrıs Sorunu’na yaklaşımı ve geliştirdiği çözüm önerileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Cumhuriyetçi Güven Partisi, Güven Partisi, Kıbrıs Sorunu, Turhan Feyzioğlu, Türk Dış Politikası.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, unat@ankara.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0200-8463
Makale geliş tarihi: 11.08.2025
Makale kabul tarihi: 21.11.2025

The Cyprus Policy of the Republican Trust Party (1967-1980)

Abstract

The Cyprus Issue is a matter that erupted in the 1950s, bringing Turkey and Greece into conflict, and quickly drawing in the major powers. The Cyprus issue, which is closely followed by all segments of Turkish society, has been one of the main agenda items for both ruling and opposition parties in Turkish politics for many years and has featured prominently in the rhetoric of political parties. The Trust Party, founded in May 1967 by Turhan Feyzioğlu and his colleagues who had left the Republican People's Party, became the National Trust Party in January 1971 with the participation of deputies who had left the People's Party and the New Turkey Party, and then merged with the Republican Party to become the Republican Trust Party in March 1973.

The Cyprus Issue has been one of the matters that the Republican Reliance Party, like other political parties, has addressed with particular sensitivity. This study examines the approach of the Republican Trust Party, led by Turhan Feyzioğlu, to the Cyprus issue and the solutions it proposed, defending the theses that Cyprus is not only a matter of security for the Turks living on the island but also for Turkey, that force is the only means of stopping the ideal of Enosis, and that it is impossible for any federal political structure to function in Cyprus.

Keywords

Republican Trust Party, Trust Party, Cyprus Issue, Turhan Feyzioğlu, Turkish Foreign Policy.

Giriş

Kıbrıs Sorunu, 1950'li yıllardan itibaren Türk ve Yunan toplumlarının hassasiyetle ve yakından takip ettiği bir konu olmuştur. Türkiye'de toplumun neredeyse bütün kesimlerinin ortak noktada bulunduğu ve Türkiye lehine sonuçlanmasını ümit ettiği Kıbrıs Sorunu, doğal olarak bütün siyasi partilerin ana gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Buna bağlı olarak siyasi partilerin liderlerinin yanı sıra temsilcileri de çeşitli vesilelerle ve çeşitli platformlarda Kıbrıs konusundaki görüşlerini dile getirmek suretiyle etki oranları nispetinde belirleyici olmaya çalışmışlardır.

Kıbrıs Sorunu, diğer siyasi partilerin olduğu gibi Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin (CGP) de Güven Partisi (GP) adı altında kurulduğu Mayıs 1967'den itibaren üzerinde önemle durduğu konulardan biri olmuştur. Bu çalışmada CGP'nin 1967'den faaliyetlerinin

durdurulduğu 12 Eylül 1980'e uzanan süreçte Kıbrıs Sorunu'na yönelik yaklaşımı incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle Kıbrıs Sorunu'nun ortaya çıkışı ve gelişim aşamaları incelenmiş, ardından da Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin kuruluşu ele alınmıştır. Devamında ise CGP'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'na giden süreçteki söylemi ve harekâta yönelik yaklaşımının yanı sıra harekâttan sonra yaşanan gelişmelere bağlı olarak partinin geliştirdiği söylem ve ortaya koyduğu yaklaşım tespit edilmiştir. Bu çerçevede ağırlıklı olarak meclis tutanaklarından yararlanılmış ve mevcut literatüre katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Kıbrıs Sorunu'nun Ortaya Çıkışı ve Gelişim Aşamaları

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs, Türkiye kıyılarına 40 mil uzaklıktadır (Bilge, 1996: 337). 1571-1878 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalan Kıbrıs, 1878 itibarıyla İngilizlerin geçici yönetimi altında kalmış ve 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile tamamen İngiltere yönetimine geçmiştir (Gürel, 1993: 53). Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960'a kadar İngiliz hakimiyeti altında kalan adada 1950'li yıllarda yaşanmaya başlayan çatışmalar Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getirecek olan Kıbrıs Sorunu'nun doğmasına neden olmuştur (Bilge, 1996: 337).

1930'lu yılların başından itibaren Türkiye ile Yunanistan arasında tesis edilen dostluk ilişkilerinin devam ettiği bir ortamda iktidara gelen Demokrat Parti (DP), ilişkilerin iyi komşuluk ilişkileri ve dostluk zemininde devam etmesi yönünde çaba harcamış ve iki ülkenin Ottawa Konferansı ile 1951'de kabul edildikleri NATO'ya 1952'de üye olmalarından sonra (Kostak, 2024: 213-214) gerçekleştirilen karşılıklı ziyaretlerle ikili ilişkiler daha da gelişmiştir. Öyle ki, iki devlet arasındaki bu yakınlaşma, Balkanlarda yeni bir ittifakı da doğurmuş ve Türkiye, Yunanistan ile Yugoslavya arasında 25 Şubat 1953'te Balkan Pakti imzalanmıştır (Fırat, 2002: 587-589).

Ancak Yunanistan'ın yıllardır İngiltere'nin hakimiyeti altında bulunan Kıbrıs'ı kendisine bağlamak için girişimlerde bulunması, Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve yaklaşık 25 yıldır devam eden dostluk ortamı bozulmaya yüz tutmuştur (Uzun, 2004: 47).

Bu süreçte Kıbrıslı Rumların adada gösteriler yaparak Yunanistan'a katılma konusunda karışıklıklar çıkarması, Enosis seslerinin iyice yükselmesi ve Yunanistan'ın İngiltere'den adayı kendisine teslim etmesini istemesi üzerine Kıbrıs Sorunu iyice tırmanmıştır (Armaoğlu, 2007: 529-530). Kısa bir süre sonra da Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Yunanistan'ın da desteğiyle Kıbrıslı Rumlar tarafından EOKA kurulmuştur. EOKA Andı, ilhakın gerçekleşmesi için savaşılmasını öngörmekteydi (Alasya, 2022: 380).

Söz konusu ortamda Rumlar, Enosis taraftarı Başpiskopos Makarios'un organizasyonunda Kıbrıslı Türklere yönelik birtakım saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. 1950'li yıllarda Kıbrıslı Türklere uygulanan şiddetten bahsederken EOKA ve Yorgos Grivas'ın sorumluluğunu da belirtmek gerekir. EOKA'nın Kıbrıslı Türkleri hedef aldığı ilk tarih 1957'dir. İlk EOKA kurbanı Kıbrıslı Türk ise polis memuru Abdullah Alparslan'dır. 1957'de EOKA namlularının artık sadece İngilizleri değil, kendilerini de hedef almaya başlaması Kıbrıslı Türkler açısından savunma gereksinimleri ortaya çıkarmıştır. Zira bunun üzerine Kıbrıslı Türkler de Ankara'nın desteğiyle örgütlenmiş ve Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) isimli mücadele örgütünü kurmuşlardır (Yorgancıoğlu-Kıralp, 2019: 923-924).

Söz konusu gelişmeler yaşanırken Türkiye de radikal bir söylem ve politika değişikliğine gitmek suretiyle İngiliz hakimiyetinin sona ermesi durumunda adanın Türkiye'nin yönetimine bırakılması gerektiği tezini savunmaya başlamıştır. Ancak bu söylem 1958'e gelindiğinde 'taksim' tezine dönüşecektir (Fırat, 1999: 555).

Söz konusu ortamda Kıbrıs Rumları, Enosis taraftarı Başpiskopos Makarios'un organizasyonunda Kıbrıslı Türklere yönelik birtakım saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır. Buna karşılık Türkler de harekete geçmiş, konuyla ilgili çeşitli gösteri ve protestolar düzenlenmiş ve bu etkinliklerde 'Ya ilhak ya ölüm' ve 'Ya taksim ya ölüm' sloganları ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan da 'Kıbrıs Türk'tür' isimli bir dernek kurulmuştur. İktidar partisi DP de Kıbrıs Sorunu'nu gündemine almış ve Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında 'Kıbrıs Komisyonu' oluşturulmuştur (Bağcı, 2001: 109-110).

İşte bu ortamda İngiltere'nin ev sahipliğinde Londra Konferansı (29 Ağustos-7 Eylül 1955) toplanmış, fakat bu görüşmelerden beklenen sonuç alınamamıştır (Babaoğlu, 2018: 339). Taraflarca savunulan tezlerin temelde farklı olmasının yanı sıra konferanstan sonuç alınamamasının önemli nedenlerinden biri, bu sıralarda Türkiye'de '6-7 Eylül Olayları' olarak bilinen hadisenin yaşanmış olmasıdır (Soysal, 2021: 487). Nitekim 29 Ağustos'ta başlayan konferans görüşmeleri 7 Eylül'de askıya alınmıştır. Takip eden süreçte kurulan temaslardan herhangi bir sonuç alınamaması üzerine İngiltere yeniden sürece müdahil olmuş ve taraflar, İngiliz tezi olan adanın Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında paylaşılması görüşüne yaklaşmıştır. Sonuçta, Şubat 1959'da peş peşe imzalanan Zürih ve Londra antlaşmaları ile 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 2007: 533). Buna göre Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantör devletler olarak belirlenmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olması, garantör devletlerin Kıbrıs'ta askeri birlikler bulundurması ve herhangi bir sorun karşısında adaya müdahale etme haklarının olması kararlaştırılmıştır. Bunların yanı sıra cumhurbaşkanının Rum, yardımcısının da

Türk olması karara bağlanmıştır. Varılan uzlaşmanın ardından, 13 Aralık 1959'da yapılan seçimlerde Başpiskopos Makarios Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı seçilmiştir (Fırat, 2002: 719).

Takip eden süreçte kabul edilen Kıbrıs Anayasası, 6 Nisan 1960'ta kabul edilmesine rağmen, İngiltere ile üslerin kapsayacağı alanın büyüklüğü konusunda çıkan anlaşmazlık, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilanını geciktirmiştir. Bununla birlikte nihayetinde uzlaşma sağlanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Kısa bir süre sonra da -24 Ağustos 1960'ta- Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur (Fırat, 2002: 719). Fakat Cumhurbaşkanı Makarios'un, Kıbrıs Anayasası'nın on üç temel maddesinin değiştirilmesine yönelik 30 Kasım 1963'teki talebi, iki toplum arasında yeni çatışmaların başlamasına neden olmuş (Gürel, 1993: 57) ve Kanlı Noel'in yaşanmasına neden olmuştur (Alasya, 1987: 31-32). Söz konusu olaylar sırasında 395 Kıbrıslı Türk öldürülmüştür (Peristianis, 2008: 350). Bunlara esir alınarak öldürülen ve nereye gömüldükleri tespit edilemeyen 208 kişiyi de eklemek gerekir (Galatariotou, 2008: 89). Yani, Kıbrıslı Türklerin toplamda 600'ün üzerinde can kaybı vardı. Bu da o dönemki Kıbrıslı Türk nüfusun yaklaşık olarak binde beşinin 1963-1964 döneminde katledildiği anlamına gelmektedir.

Bu olumsuz gelişmeler üzerine İngiltere öncülüğünde, Ocak 1964'te Londra Konferansı toplanmıştır. Ancak taraflar arasında herhangi bir uzlaş sağlanamamıştır. Bunun üzerine olası çatışmaları önlemek amacıyla Kıbrıs için bir Birleşmiş Milletler Barış Gücü (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus) kurulmuş ve 27 Mart 1964'te Kıbrıs'ta göreve başlamıştır (Feyzioğlu ve Ertekün, 1987: 11; Uzun, 2008: 198). Barış Gücü, Kıbrıs'ta tansiyonu düşürmeye yardımcı olmakla birlikte iki toplum arasındaki çatışma halinin önüne geçememiştir (Clogg, 1980: 194). Zira söz konusu günlerde 103 köyden binlerce Türk göç etmek zorunda kalmış, çok sayıda Kıbrıs Türkü hayatını kaybetmiştir (Feyzioğlu ve Ertekün, 1987:10-12). Zorunlu olarak yer değiştiren Kıbrıslı Türkler 25 bin civarındaydı ve bu, adadaki Türk nüfusun neredeyse dörtte birine denk gelmekteydi (Jordan, 2000: 5).

Söz konusu gelişmeler, Başbakan İsmet İnönü'nün Kıbrıs'a müdahalede etme kararı almasına yol açmıştır. Ancak İnönü'nün bu kararına karşılık olarak ABD Başkanı Johnson'ın 5 Haziran 1964'te İnönü'ye gönderdiği ve 'Johnson Mektubu' olarak bilinen mektup üzerine Türkiye, Kıbrıs'a müdahale etmekten vazgeçmiştir.

Bu gelişmelerden sonra ileride detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere sırasıyla 1967 Krizi, Yunanistan cunta yönetiminin Makarios'u devirmeye yönelik 15 Temmuz 1974 tarihli darbesi ve Türkiye'nin 20-22 Temmuz ile 14-16 Ağustos 1974 tarihlerinde gerçekleştirdiği askeri hareketler gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Bu gelişmelerden sonra 13 Şubat 1975'te Rauf Denктаş başkanlığında Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş ve iki taraf arasında yapılan Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile güneyde kalan Türkler kuzeye, kuzeyde kalan Kıbrıslı Rumlar da güneye geçmişlerdir. Adada bunlar yaşanırken ABD, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni tanımamanın yanı sıra Türkiye'ye 5 Şubat 1975'ten 12 Eylül 1978'e kadar süren silah ambargosu uygulamıştır (Erol, 2010: 525-526). Ancak Türkiye, bu ambargoya rağmen Kıbrıs konusundaki kararlı tutumundan vazgeçmeyecek ve 15 Kasım 1983'te 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' kurulacaktır (Alasya, 1987: 79-80).

Güven Partisi'nin Kuruluşu ve Cumhuriyetçi Güven Partisi'ne Dönüşümü

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), uzun yıllar boyunca kendisini hem ülkenin kurucusu hem de ülkeye demokrasiyi getiren parti olarak konumlamıştır. Ancak parti, 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında Türkiye'de yeterince gelişmemiş de olsa kurulmuş olan kapitalist düzenin alternatifi olarak kır ve kent burjuvazisine karşı gelişen emekçi kitlelerin de baskısıyla yeni bir kimlik arayışına girmiştir (Sencer, 1974: 304). Diğer bir ifadeyle CHP; derinlikli sorunlar yaşamakta olan kitlelerden yana politikalar üretmek suretiyle siyasal yelpazedeki yerini belirlemeye çalışmış ve Genel Başkan İsmet İnönü, 29 Temmuz 1965'te Milliyet gazetesinde yayınlanan demecinde bunu 'Ortanın Solu' olarak tanımlamıştır (Ecevit, 1973: 20).

Ancak siyasi yelpazede yer belirleme yönündeki çalışmalar, parti içi çekişmelerin hissedilir derecede su yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Çünkü parti mensuplarının 'Ortanın Solu'na bakış açıları iki grupta toplanmıştı. Özellikle de Bülent Ecevit'in genel sekreterliğe seçilmesinden sonra bu çatışma hali derinleşmiştir (Tunçay, 1987: 2032; Açıkgöz, 2025; Özkandaş, 2019).

1965'teki seçim yenilgisi ile daha da derinleşen fikir ayrılıkları 'Ortanın Solu' programı etrafında yoğunlaşmıştır (Ecevit, 1973: 16). Turhan Feyzioğlu, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "1965 seçimlerinden sonra CHP 'ortanın solu' sloganının sınırlarının iyi belirlenmemesine, bu deyimın sosyalist bir görüşle yorumlanmasına karşı çıkan ve CHP'nin Atatürk'ün belirlediği yoldan ayrılıp sosyalist bir parti haline gelmemesi, sosyalist örgütlerle ilişki kurmaması gerektiğini savunan senatör ve milletvekilleri ile genel merkeze hâkim olan ekip arasında ciddi görüş ayrılıkları çıkmıştı" (Feyzioğlu, 1987: 2041).

Söz konusu ortamda CHP 18. Kurultayı, 'Ortanın Solu'na temkinli yaklaşan Turhan Feyzioğlu liderliğindeki grup ile Bülent Ecevit'in başını çektiği grup arasındaki çatışmaya sahne olmuş ve Genel Başkan İsmet İnönü'nün desteğini alan Ecevit, kazançlı çıkmıştır. Kurultay sonrası çekişmeler patinin geneline

sirayet etmiştir. Nitekim Nisan 1967’de toplanan CHP 4. Olağanüstü Kurultayı’ndan kısa bir süre sonra 47 milletvekili ve senatör partiden istifa etmiştir (Ören, 2022: 3)

Siyasi faaliyetlerine Atatürkçü görüşlere sadık kalmak suretiyle sürdürmeye karar verdiklerini açıklayarak CHP’den istifa edenler, 12 Mayıs 1967’de Güven Partisi’ni (GP) kurmuş ve partinin genel başkanlığına Turhan Feyzioğlu’nu seçmişlerdir (Feyzioğlu, 1987: 2041).

Güven Partisi; Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi’nden ayrılan milletvekillerinin katılımıyla Ocak 1971’de Milli Güven Partisi’ne dönüşmüş, Mart 1973’te de Cumhuriyetçi Parti ile birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) adını almıştır. CGP, hem 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında kurulan partilerüstü hükümetlerin üçünde görev almış hem de Süleyman Demirel başkanlığında Mart 1975’te kurulan Milliyetçi Cephe Hükümeti’nde yer almıştır. Parti, Bülent Ecevit başkanlığında 5 Ocak 1978’de kurulan koalisyon hükümetine de katılmıştır. Söz konusu hükümette Turhan Feyzioğlu başbakan yardımcısı, Salih Yıldız da devlet bakanı olarak yer almıştır. Ancak partinin faaliyetleri, Milli Güvenlik Konseyi tarafından 16 Ekim 1981’de sonlandırılmıştır. (Partiler, Seçimler, 2022: 68-69).

Cumhuriyetçi Güven Partisi’nin Kıbrıs Sorunu’na Yaklaşımı

Girişte de ifade edildiği üzere Kıbrıs Sorunu, kurulduğu andan itibaren CGP’nin üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri olmuştur. Bu bağlamda Kıbrıs Sorunu hem parti yayınlarında yer almış hem de Turhan Feyzioğlu tarafından güncel gelişmelere bağlı olarak TBMM’de gündeme getirilmiştir. Aslında Turhan Feyzioğlu, daha Güven Partisi’ni kurmadan önce de Kıbrıs Sorunu üzerinde hassasiyetle duran siyasetçilerden biri olarak öne çıkmıştır. Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak XIII. Dönem TBMM’de (1965-1969) meclise sunulan iki Genel Görüşme¹ önergesinde de Turhan Feyzioğlu’nun imzasının yer alması dikkate değerdir.

Birinci önerge CHP Grubu adına Turhan Feyzioğlu ve Nihat Erim tarafından 20 Aralık 1965 tarihinde meclise sunulmuş ve 27 Aralık 1965 tarihinde TBMM’de Genel Görüşme açılmıştır (Çınar, 2011: 825, 831).

1 Genel Görüşme mekanizması 1961 Anayasası ile kurulan bir bilgi ve denetleme yöntemidir. Genel Görüşme, toplumu ve devlet faaliyetini ilgilendiren konuların Genel Kurul’da görüşülmesini ifade etmektedir ve Genel Görüşmeler bütün üyelerin katılımcı olduğu çok taraflı bir tartışma niteliğindedir. XIII. Dönem TBMM’de 43 Genel Görüşme önergesi verilmiş ve sadece Kıbrıs Sorunu ile ilgili olan iki önerge kabul edilmiştir (Çınar, 2011: 823).

Bilindiği üzere 1963'te meydana gelen 'Kanlı Noel' olayları üzerine Kıbrıs'a müdahale etme kararı alınmış, fakat ABD Başkanı Johnson'un, Amerika'nın rızası olmadan gerçekleştirilecek bir müdahale karşısında NATO dayanışmasının işlemeyeceğini belirten mektubu üzerine adaya müdahale edilmekten vazgeçilmişti (Kalaycıoğlu, 2005: 99). Bunun yanı sıra bu mesele 17 Aralık 1965 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısında görüşülmüş ve Türkiye'nin adaya müdahale etmemesi gerektiği yönünde tavsiye kararı alınmıştır (Çınar, 2011: 834-835).

İşte bu ortamda CHP Grubu adına Nihat Erim² ve Turhan Feyzioğlu, Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak TBMM'ye Genel Görüşme önergesi sunmuştur.³

Genel Görüşme'de neredeyse bütün siyasi partilerin temsilcileri Kıbrıs ile ilgili görüşlerini beyan etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi: 27.12.1965, B. 28, O. 1 ve 2: 12-53). CHP Grubu adına konuşan Nihat Erim de partisinin Kıbrıs Sorunu ile ilgili görüşlerini beyan etmiştir. Erim'in görüşleri, kısa bir süre sonra CHP'den ayrılarak Güven Partisi'ni kuracak olan Turhan Feyzioğlu'nun da görüşlerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Erim, Batı Bloğu ile Sovyet Rusya'nın Kıbrıs Sorunu'nun çözümü konusunda belirleyici olacaklarını belirtmiş ve bu güçler olmadan Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs Sorunu'nun çözülme ihtimalinin bulunmadığını belirtmiştir. En önemlisi de iktidarın -Adalet Partisi- Kıbrıs Sorunu ile ilgili siyasetini çeşitli açılardan eleştirmiş ve Sovyet Rusya ile yapılan görüşmelerde savunulan tezler ile ABD ve İngiltere ile yürütülen müzakerelerde aynı tezin bir devlet politikası olarak savunulması gerektiğini vurgulamıştır. Nihat Erim, bunların yanı sıra kamuoyunun da Kıbrıs Sorunu ile ilgili gelişmelerden haberdar edilmesi gerektiğini dile getirmiş, CHP'nin Enosis'i reddeden ve Kıbrıs'ta federatif bir yapı kurulması gerektiği yönündeki tezini şu şekilde ifade etmiştir:

... Ancak bu nihai hedefe varmak için güdülecek yol nedir? Bu nihai hedefe varmak için bulunan vasıta, hukukî formül siyasi formül nedir? Daha açıklayayım. Acaba Hükümet bağımsız Kıbrıs fikri üzerinde mi durmaktadır? Taksim yani ikili Enosis peşinde midir? Zürih ve Londra'yı fiilen de aynen ihya fikrinde midir? Federasyon taraftarı mıdır? Birinci Acheson plânını mı ihya etmeyi düşünebilir? İkinci Acheson plânı mı ortaya çıkacaktır? Yoksa bizim hiç hatırıma gelmiyen başka bir formül üzerinde midir? Ve Hükümet bu

2 Nihat Erim'den bahsederken Kıbrıs meselesinde literatüre yaptığı muazzam katkıyı hatırlatmakta fayda var. Erim, Türkiye'nin Kıbrıs bağlamındaki güvenlik ihtiyaçlarına ve Kıbrıslı Türklerin öz-yönetim haklarına dair önemli fikirler geliştirmiş ve bu fikirlerini, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs* isimli eserinde bir araya getirmiştir.

3 Önerge şu şekildedir: "Birleşmiş Milletler Asamblesi'nde Kıbrıs davası için son alman karar karşısında, Millet Meclisinin aydınlanmasına ve millî menfaatlere uygun tedbirlerin ortaya konmasına imkân vermek üzere Kıbrıs konusunda bir genel görüşme açılmasını saygı ile rica ederiz" (TBMM Tutanak Dergisi: 20.12.1965, B: 25, O: 1: 635)

neticeye varmak için hangi yoldan yürüyecektir? Bunlar hakkında bilgi sahibi olursak o zaman biz de, federasyon fikrinde olduğumuzu söyledim, bugün için bizim inancımız Kıbrıs meselesinin bağımsız, fedaratif bir Kıbrıs formülü ile halledilmesi imkânı vardır. Bu diplomatik yoldan sağlanabilir, sağlama şansı mevcuttur, iyi kullanılmak şartı ile (TBMM Tutanak Dergisi: 27.12.1965, B. 28, O. 2: 34-42).

1965 yılında hem Türkiye hem de Yunanistan'da dikkate değer iç politik gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye'de Adalet Partisi iktidara gelmiş, Yunanistan'da ise Papandreu Hükümeti istifa etmiş ve yerine bir türlü istikrarı sağlayamayacak olan koalisyonlar kurulmaya başlamıştır. 1965'ten 1967'ye uzanan periyot Ankara ile Atina arasında yürütülen gizli görüşmelerle geçerken Kıbrıs'ta gerilimi düşürecek politikalar da üretilmeye çalışılmıştır (Fırat, 2002: 734). Ancak 1967'ye gelindiğinde Yunanistan'da seçim kararı alınmıştır. Siyasi partiler henüz seçim hazırlığına başlamışken, düşük rütbeli bir grup subay, 21 Nisan 1967'de yönetime el koyduklarını ilan etmiş ve 'Albaylar Cuntası' dönemi olarak bilinen dönem başlamıştır (Kılıçoğlu Cihangir, 2016: 523).

Kısa bir süre sonra da Başbakan Süleyman Demirel ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Kollias 9 Eylül 1967'de Keşan'da ve 10 Eylül 1967'de de Dedeoğlu'da bir araya gelmek suretiyle, Kıbrıs Sorunu da dahil olmak üzere, Türk-Yunan ilişkilerini ilgilendiren konuları görüşmüştür. Ancak bu görüşmelerden sonuç alınamamıştır. Nitekim Kıbrıs'taki EOKA lideri Grivas komutasında harekete geçen Rum ve Yunan askerleri stratejik öneme sahip olan Geçitkale ve Boğaziçi gibi Türk yerleşim yerlerine saldırarak 15 Kasım 1967'de buraları ele geçirmiştir (Fırat, 2002: 737).

Bu gelişme üzerine TBMM tarafından Kıbrıs'a müdahale etme kararı alınmış, askeri hazırlıklara başlanmış ve Yunanistan'a bir nota verilmiştir. 17 Kasım 1967 tarihli notada müdahalenin yapılmaması için Grivas ile Yunanistan tarafından adaya yerleştirilmiş olan Yunan askerlerinin adayı terk etmesi ve son olaylardan dolayı Kıbrıslı Türklerin uğramış olduğu zararların tazmin edilmesi istenmiştir (Armaoğlu, 2007: 799). Yunanistan, Türkiye'ye ilettiği karşı notada, krize yol açan nedenleri tespit etmek amacıyla görüşmelere başlayacağını bildirmişse de Türkiye, Türklere yönelik tehlike devam ettiği sürece herhangi bir görüşme gerçekleştirmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine ABD tarafından 22 Kasım 1967'de bir açıklama yapılmıştır. Buna göre Başkan Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus Vance Kıbrıs konusunda görevlendirilmiştir. Vance tarafından yürütülen müzakerelerden sonra Türkiye ve Yunanistan arasında uzlaşma sağlanmıştır. 1967 Krizi'nin belki de en önemli sonucu, Kıbrıs Türklerinin 28 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurmuş olmalarıdır (Fırat, 2002: 738).

Söz konusu ortamda Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ile parti grup başkanvekilleri İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca ve Konya Milletvekili Vefa Tanır tarafından 8 Aralık 1967’de Kıbrıs Sorunu ile ilgili bir Genel Görüşme önerisi TBMM’ye sunulmuştur. Öneri şu şekildedir:

Kıbrıs'ta patlak veren son buhranın bugüne kadarki gelişmeleri, Millet Meclisinin bu konuya önemle eğilmesini gerektirmektedir. Bu millî dâvada, son buhranın da ışığı al tında, millî bir siyasetin tesbit ve takibi lâzımdır. Bu gerekçelerle, Kıbrıs dâvası, bu dâvanın Türk-Yunan münasebetlerinin bütünü içinde ki yeri, dâvanın Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerine en uygun tarzda nasıl bir nihai çözüm şekline hangi yollardan ulaştırılması gerektiği hususunda Millet Meclisi Genel Kurulunda bir Genel Görüşme açılmasını arz ve teklif ederiz (TBMM Tutanak Dergisi: 08.12.1967, B. 14, O. 1: 383).

Genel Görüşme açılması yönündeki önerinin gündeme alındığı 15 Ocak 1969’da önerenin neden kabul edilmesi gerektiğine yönelik bir konuşma da yapan Turhan Feyzioğlu, Güven Partisi’nin Kıbrıs Sorunu’na yaklaşımını ve endişelerini dile getirmek suretiyle önemli açıklamalarda bulunmuştur. Öncelikli olarak Komünizm tehlikesine dikkatleri çekmeye çalışan Feyzioğlu, son bir yıl içinde Dünya genelinde ve Ortadoğu’da yaşanan gelişmelerden sonra Sovyet Rusya’nın bölgeye daha geniş ölçüde sızma imkânı bulabileceğini vurgulamıştır. AKEL’in -Kıbrıs Komünist Partisi- yoğunlaşmaya başlayan çalışmalarına da değinen Feyzioğlu, Kıbrıs Komünist Partisi’nin savunduğu bağımsız ve askerden arındırılmış Kıbrıs yaklaşımının Sovyet Rusya’nın tezi olduğunu ve bu tezin altında yatan amacın Kıbrıs’ı Akdeniz’de ikinci bir Küba haline getirmek olduğunu vurgulamıştır. Feyzioğlu’na göre hem Kıbrıs’ın hem de Türkiye’nin güvenliğini tehlikeye sokacak olan ‘bağımsız ve askerden arındırılmış Kıbrıs’ tuzağına düşülmemelidir. Helenizm’in değişmez hedefinin Enosis olduğunu vurgulayan Feyzioğlu, Makarios ve Yunan Cunta yönetimi arasında bu doğrultuda gizli anlaşmalar yapıldığını da iddia etmiş, Türkiye’nin Kıbrıs konusunda henüz bir millî hedef belirlemediğini eleştirmiştir. Bunların yanı sıra Kıbrıs meselesinin sadece Kıbrıs Türklerinin değil, Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenliği meselesi olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin izlemesi gereken Kıbrıs politikasının barışçı müzakereden kaçınma siyaseti olamayacağını da belirten Feyzioğlu, bu konudaki düşüncelerini; “Ne müzakereden korkmalı ne de korkarak müzakereye oturmalıdır” şeklinde ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi: 15.01.1969, B. 29, O. 1: 17-23; Çınar, 2011: 848-849).⁴

4 Diğer siyasi partilerin sözcüleri de Genel Görüşme önerisi ile ilgili görüşlerini peş peşe konuşmalar yaparak beyan etmişlerdir. Bu arada Güven Partisi Milletvekili Süreyya Koç da önerge ile ilgili görüşlerini beyan etmiş, Kıbrıs ile ilgili millî bir siyaset tespit edilmesi için önerinin kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve aşağı yukarı Turhan Feyzioğlu ile aynı konulara değinmiştir (TBMM Tutanak Dergisi: 15.01.1969, B. 29, O. 1: 33-34).

Turhan Feyzioğlu’nun yanı sıra diğer siyasi partilerin temsilcilerinin görüş beyan etmesinden sonra öneri kabul edilmiş ve Genel Görüşme’nin 22 Ocak 1969’da yapılması kararlaştırılmıştır. Konuyla ilgili ilk konuşmayı Feyzioğlu yapmış ve partisinin Kıbrıs Sorunu ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Kıbrıs tarihine değinerek konuşmasına başlayan Feyzioğlu, Kıbrıs Sorunu’nun nasıl ele alınması gerektiğini ve Türkiye’nin bu konudaki nihai hedefinin ne olması gerektiğini görüşmek amacıyla Genel Görüşme önergesi verdiklerini belirterek sözlerine başlamıştır. Ardından da Enosis’in oldukça eskiye dayandığını vurgulamış ve Enosis’i engellemenin yegâne yolunun güç kullanmak olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

... 1929’lardan itibaren çok aktif şekilde Enosis dâvası takip edilmeye başlanmıştır. Enosis idealini ancak kuvvetin durduracağını, ancak kuvvetin buna mâni olacağını bilmektir ki, Rumları ve Yunanlıları bu dâvadan vazgeçirecektir. Bunun böylece bilinmesinde kesin isabet vardır (TBMM Tutanak Dergisi: 15.01.1969, B. 34, O. 1: 382-385).

Konuşmasının devamında Türkiye’nin nihai hedefinin güncel koşullarda somut olmadığını belirtmek suretiyle AP iktidarını eleştiren Feyzioğlu, ‘taksim’i bir ulusal hedef olarak amaçlayan politikalar izlenmesi gerektiğini savunmuştur. Yunanistan’ın Enosis politikasını ısrarla takip ettiğini yineleyerek tartışılan çözüm formüllerinden ve görüşmelerden umutsuz olduğunu dile getirmiştir. Feyzioğlu, çözüm önerisi olarak federasyon üzerinde durulduğunu, ancak Makarios’un kısa bir süre önce federatif formülü kabul etmeyeceğini deklare ettiğini hatırlatmış ve federatif formülün toplumsal bütünlük içinde hayat bulabileceği gerekçesiyle kendisinin de bu formülün çalışmayacağına inandığını vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi: 22.01.1969, B. 34, O. 1: 385-394; Çınar, 2011: 853).

Kıbrıs Türklerinin azınlık değil, ayrı bir toplum olduğunu vurgulayan Feyzioğlu; her ne surette olursa olsun uzlaşılacak olan yeni statüde, egemenliğe katılma ve ada yönetiminde dengeli temsil edilme unsurlarının gözetilmesi gerektiğini savunmuştur. Kıbrıs’ın askerden arındırılmasını, buna bağlı olarak da Türk askeri birliklerinin adadan ayrılmasını içeren hiçbir formülün kabul edilmemesi gerektiğini, aksi takdirde Kıbrıs Türklerinin her türlü saldırıya maruz kalabileceğini ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi: 22.01.1969, B. 34, O. 1: 394; Çınar, 2011: 853).

Genel Görüşme 23 Ocak 1969 gününe sarkmış ve parti temsilcileri görüşlerini açıklamaya devam etmiştir. Turhan Feyzioğlu da yeniden kürsüye gelmek suretiyle Hem CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün ‘federasyon’ tezine hem de Türkiye İşçi Partisi’nin askerden arındırılmış Kıbrıs düşüncesine karşı çıkmış ve yine ‘taksim’ vurgusu yapmıştır. Feyzioğlu’na göre Yunanistan Enosis’ten vazgeçmedikçe, Türkiye de ‘taksim’ tezinden vazgeçmemelidir.

Feyzioğlu'na göre 'taksim' de bir uzlaşma formülü olarak görülmeli, dolayısıyla da federasyon formülü yegâne çözüm olarak telakki edilmemelidir. Kıbrıs'ın silahsızlandırılması yaklaşımının komünistlerin tezi olduğunu yineleyen Feyzioğlu'na göre, CHP'nin iddia ettiğinin aksine, Kıbrıs Sorunu hakeme götürülecek bir konu değildir. Feyzioğlu'na göre, siyasi meseleler değil, hukuki meseleler hakeme götürülür. Yine Feyzioğlu'na göre nüfus oranı bakımından Türklerin Kıbrıs'ta azınlık olması da taksim tezinin geçersiz olduğunu göstermez (TBMM Tutanak Dergisi: 23.01.1969, B. 35, O. 1: 421-430; Çınar, 2011: 857-858).

Turhan Feyzioğlu'nun açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Güven Partisi, Kıbrıs'ta federatif yapı yerine 'taksim'i' çözüm olarak görmektedir. Bunun yanı sıra olası saldırılara karşı Kıbrıs Türklerinin korunabilmesi için Türkiye'nin adada askeri güç bulundurmaya devam etmesi gerekmekte, Enosis'i engellemenin tek yolunun güç kullanımı olduğunu savunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'nin gerekli koşullarda adaya müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Güven Partisi'nin Kıbrıs'a yönelik bu yaklaşımını 1969 seçimleri dolayısıyla yayınladığı seçim beyannamesinde daha net bir şekilde görmek mümkündür. Beyannamenin dış politika ile ilgili kısmında, Kıbrıs konusunda ABD'ye gereğinden fazla bel bağlamanın doğru olmadığı vurgulanmış ve yapılan hatalardan dolayı ortaya çıkan Komünizm tehlikesi üzerinde durulmuştur. Bunların yanı sıra Türkiye'de kurulan üs ve tesislerde Türkiye'nin tam yetki sahibi olması, istediği sayıda personel bulundurabilmesi ve bunları NATO dışındaki - mesela Kıbrıs ile ilgili olası harekatta- milli amaçları için kullanabilmesi gerektiği savunulmuştur (Güven Partisi Seçim Beyannamesi, 1969: 110-113).

Seçim beyannamesinin bu çalışmanın konusu açısından en önemli kısmı ise, beyannamede Kıbrıs meselesine ayrı bir başlık açılmış olmasıdır. Zira beyannamede özel olarak 'Kıbrıs' başlıklı bir bölüm oluşturulmuş ve Kıbrıs Sorunu'nun Güven Partisi için 'milli bir dava' olduğu vurgulanmıştır. Beyannameye göre GP, 'taksim'i' Kıbrıs sorunundaki uzun vadeli temel çözüm formülü olarak benimsemiştir. Kıbrıs Türklerini korumak ve Kıbrıs meselesinde başarıya ulaşmak için adadaki askeri gücün artırılması gerektiği yönündeki yaklaşımı ortaya koyan ifadeler şu şekildedir:

Kıbrıs'taki askerî kuvvetimize ve mücahitlerimize dayanan fiilî kuvvet durumumuzu artan bir şekilde geliştirmek, Türk Cemaatini ayakta tutmak, Cemaatin mücadele azmini her gün arttırmak, uzun vadede, Kıbrıs davasında başarıya ulaşmanın tek yoludur.

Bugün iki cemaat arasında cereyan eden müzâkerelerde, bir süre için devam edebilecek geçici bir hal çaresi aranıyor. Türkiye ve Türk Cemaati bu müzâkereler sonunda yürürlükteki anlaşmalardan bir bütün olarak daha geriye giden bir hâl şeklini asla kabul edemez. Bugünkü durumumuzda bunun için

hiçbir sebep yoktur. Hele, Kıbrıs Adasının askersizleştirilmesi ve Kıbrıs'tan Türk Alayının -uzun vadede de olsa- geri çekilmesi gibi, aşırı solcuların -Kıbrıs komünist partisi AKEL'e paralel olarak- savundukları tezleri, Türk milletinin reddedeceği şüphesizdir (Güven Partisi Seçim Beyannamesi, 1969: 115-116).

Söz konusu ortamda 1969 seçimlerinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 14. Dönemi (1969-1973) başlamış ve Kıbrıs Barış Harekatı'na uzanan 1970'li yılların ilk yarısı önemli iç ve dış politik gelişmelere sahne olmuştur. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, 1969 genel seçimlerinden sonra hükümeti kurma görevini, 256 milletvekiliyle Meclis'te temsil edilen AP Başkanı Süleyman Demirel'e vermiştir. Ancak siyasi, ekonomik ve sosyal çalkantılar ortamında Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Celâl Eyicioğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur tarafından TBMM Başkanlığına hitaben kaleme alınan 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra Süleyman Demirel başbakanlıktan istifa etmiş ve ardı sıra partiler üstü hükümetler kurulmuştur (Boztemur, 2017: vii-viii). Bu arada Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki Güven Partisi, Ocak 1971'de Milli Güven Partisi'ne, 1973'te de Cumhuriyetçi Güven Partisi'ne dönüşmüştür (Bozkır, 2007: 285, 287).

Bu gelişmelerden sonra yapılan 14 Ekim 1973 genel seçimleri sonuçlarına göre 185 milletvekiliyle birinci parti olarak Meclis'te yer alan CHP ile AP uzlaşamamış ve hükümet kurulamamıştır. CGP de bu seçimlerde 13 milletvekilliği kazanmak suretiyle mecliste grup kurmaya hak kazanan partiler arasında yer almıştır (14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları, 1974: 6). İşte bu çalkantılı günlerde Ocak 1973 ile Eylül 1974 arasında görev yapacak olan bir koalisyon hükümeti, CHP ile MSP tarafından Bülent Ecevit'in başbakanlığında kurulmuştur (Boztemur, 2017: iv).

CGP, 1973 genel seçimleri sürecinde yayınladığı seçim beyannamesinde - 1969 seçim beyannamesindeki gibi- Kıbrıs Sorunu'na ayrı bir başlık açmıştır. Kıbrıs Sorunu, bu başlık altında 'milli bir sorun' olarak nitelendirilmiş, Kıbrıs'ta bir Kıbrıs milletinin bulunmadığı, Türk ve Yunan uluslarının iki parçasının yaşadığı vurgulanmıştır. Beyannameye göre, Türkiye, Kıbrıs Türklerini yalnız bırakmamalıdır. Sorunun barışçı bir çözüme kavuşturulması hem Türk hem de Yunan uluslarının yararına olacaktır (CGP Seçim Beyannamesi, 1973: 40-41).

Türkiye'de istikrarın bir türlü sağlanamadığı gelişmeler yaşanırken Yunanistan'daki 'Albaylar Cuntası' yönetimi Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı darbe yaptırmıştır. Feyzioğlu, Makarios'un yerine geçen Nikos Sampson'u; "tanınmış terörist" olarak tanımlamaktadır (Feyzioğlu ve Ertekün, 1987: 17). Hemen ardından da Ada'da 'Kıbrıs Helen Cumhuriyeti' kurulmuş ve Enosis fiili olarak hayata geçirilmiştir (Tamçelik, 2012: 219). Kıbrıs'ta gerçekleşen bu darbe, Başbakan Bülent Ecevit'i harekete geçirmiş

ve Garanti Antlaşması'nın uygulanması gerektiği öne sürülerek Kıbrıs'a müdahale etme kararı alınmıştır (Gürel, 1993: 64). Diğer bir ifadeyle Kıbrıs'taki gelişmeler, Türkiye'nin Ada'ya müdahale etmesine meşru bir zemin oluşturmuştur (Vaner, 1990: 21). Zira TBMM'de kabul edilen 19 Temmuz 1974 tarihli kararnameyle Kıbrıs'a müdahalede bulunma ve herhangi bir saldırıda bulunması durumunda Yunanistan'a karşı da harekete geçme konusunda Başbakan Bülent Ecevit yetkili kılınmıştır. Bu gelişmenin ardından da 20-22 Temmuz ve 14-16 Ağustos 1974 tarihlerinde Kıbrıs'a yönelik iki askerî harekât gerçekleştirilmiştir (Armaoğlu, 2007: 801-806).

Başbakan Ecevit, 20 Temmuz'da TBMM'de yaptığı konuşmada başlatılan hareketin bir barış harekâtı olduğunu ifade etmiştir. Ecevit'in "Hiçbir zaman Kıbrıs'ı işgal etmek, ilhak etmek gibi bir düşüncemiz olmamıştı, olamazdı, uluslararası antlaşmaların bize verdiği yetki ve görev sınırları içinde kalmaya başından itibaren kararlıydık" (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974, B. 4, O. 3: 16), şeklindeki sözleri dış kamuoyunun Türkiye'nin girişimine yönelik baskı ve eleştirilerine bir cevap niteliği taşımaktaydı.⁵ Zira CHP-MSP koalisyonunun programında Kıbrıs ile ilgili kısımda öne çıkarılan resmi görüş, federatif sistemdi (Hükümetler-Programları, 2013: 4003). Bu arada Meclis'te bulunan siyasi partileri TBMM Birleşik Toplantısı Başkanlığı'na sundukları tezkerede, Hükümete açık destek vermişlerdir. Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki Cumhuriyetçi Güven Partisi de destek tezkeresini imzalayan siyasi partiler arasında yer almıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 20.07.1974, B. 3, O. 2: 9).⁶

20 Temmuz 1974 tarihli TBMM Gizli Oturumu, hem CGP'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'na verdiği tam desteği hem de genel olarak Kıbrıs Sorunu'na yaklaşımını ortaya koyması bakımından önemlidir. Söz konusu oturumda kapsamlı bir konuşma yapan Feyzioğlu, Kıbrıs'ta meydana gelen darbenin Türkiye'ye hayati

5 Bülent Ecevit'in konuşmasının ilgili bölümü şu şekildedir: "... Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs'ta başladığımız hareket aslında bir savaş olmanın dışında bir barış hareketidir. Uzun yıllardır, önce toplumlararası savaşlar halinde, sonra bir toplumun kendi içinde savaş yaraları ala ala bugüne gelmiş bir adaya bir bakıma barış getirmek üzere, özgürlük ve barış getirmek üzere girilmiş bir harekettir. ...İnanıyorum ki, yalnız Kıbrıslılar, Türk'ü ile Rum'u ile yalnız Kıbrıslılar daha mutlu olmayacaklardır, bütün bölgemiz daha büyük bir huzura ve sükûna kavuşmuş olacaktır." (TBMM Tutanak Dergisi, 20.07.1974, B. 3, O. 2: 10).

6 Tezkere şu şekildedir: "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tehlikeye düşmüş olan 'bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak; Anayasanın temel maddelerinde öngörölmüş olan düzeni kurmak için Türkiye'nin Garanti Antlaşmasından doğan vecibelerini yerine getirmek üzere bu sabah harekâta bağlanmış olan kahraman ve şanlı Ordumuzu Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak bu tarihi anda iftiharla ve sevgi ile anıyoruz. 'Yürüttüğü tarihî ve 'barışçı görevinde aziz milletimiz "bütün varacağı ile Ordusunun yanındadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin şanlı dolu tarihimize yeni bir zafer ve şeref sayfası ekleyeceğime güvenimiz tamdır. Kahraman Ordumuza Cenabı Hakkın yardımcı olmasını diler, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün mensuplarını sevgi ve saygı ile selâmlarız (TBMM Tutanak Dergisi, 20.07.1974, B. 3, O. 2: 10).

bir fırsat verdiğini savunmuştur. Feyzioğlu'na göre, Kıbrıs'ın bütünlüğünü savunan uluslararası kuruluşlara ve Enosis'i gerçekleştirmek amacını korumaktan vazgeçmeyen Yunanistan'a karşı 'taksim' hedefi doğrultusunda gerekli ortam oluşmuştur ve Türkiye'nin bu hedefinden vazgeçmemesi gerekmektedir:

Değerli arkadaşlarım, eski statü yıkılmıştır. Eski statü denenmiştir. Makarios'un avdeti eski statüye avdettir. Hiçbir şekilde bizim için bundan evvelki statülere benzer bir statünün millî menfaatlerimizi, hayatî millî menfaatlerimizi yeteri kadar güvenceye alması mümkün değildir. Bu batması mümkün olmayan uçak gemisinde Türkiye Cumhuriyeti'ne bir yer lâzımdır ve Türk cemaatına emin bir yer lâzımdır. Türk cemaatının orada limanı bile, uçak alam ile Türkiye'nin daima gelebileceği, gidebileceği Türk egemenliği altında şu veya bu şekilde Türk egemenliği altında bir yer de bulunması lâzımdır.... Taktik başka şeydir, millî hedef başka şeydir. Yunanlı Enosis'i istemiyorum diye Zürih, Londra'nın altına imza atmıştır; ama yüz senelik millî hedefinden ve stratejisinden bir gün inhiraf etmemiştir. Taktik değiştirmiştir, icap ettiği zaman bağımsızlık bayrağını aşmıştır, bizim müdahalemize karşı... "Bağımsız bir devlete müdahale ediyorlar, içişlerime karışıyorlar" demiştir. Bağımsızlık, toprak bütünlüğü fikrini bize karşı dikmeyi bilmiştir; ama aklından bunun tam zıddı olan millî hedefini çıkarmamıştır. Biz de bugün taktik icabı, Kıbrıs'ın bağımsızlığına uzanan eller kırılmalıdır, diyebiliriz, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünden bahsedebiliriz. Bundan evvelki rejimin demokratik olduğu, seçimle geldiği, yerine gelen rejimin hakikaten her manada gayrimeşru olduğu noktasından yararlanabiliriz. Bütün bunlar bir yana rica ediyorum, millî hedefimiz olan, Yunanlı'nın millî hedeften vazgeçmediği gibi bizim de millî hedefimiz olan taksimden vazgeçmememiz hayatî önem taşıdığım bir defa daha arz etmek isterim. (Alkışlar) Bunun zemini bulunmuştur, Yunanistan gafil yakalanmıştır en zayıf noktasındadır, en kuvvetli noktamızdayız... Cumhuriyet Hükümetinin istediği yetkiyi, daha evvel ellerinde bulunduğunu inançla bir gece yarısı ifade ettiğimiz yetkiyi bugün istenen genişletilmiş şekli ile vermeye Cumhuriyetçi Güven Partisi kararlıdır. Bu yetkiyi güvenle vereceğiz, inançla vereceğiz (TBMM Tutanak Dergisi, -Gizli Oturum- 20.07.1974, B. 3, O. 3: 42-44).

Hükümetin, 22 Temmuz'da BM'nin ateşkes çağrısını kabul ederek Kıbrıs'taki askerî harekâtı durdurması hem TBMM'de hem de kamuoyunda birtakım tartışmalara neden olmuştur. Barış Harekâtı'nın sona erdirilmesi gündemiyle 23 Temmuz'da toplanan TBMM'de Turhan Feyzioğlu da CGP Grubu adına bir konuşma yapmış ve partisinin Kıbrıs ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Konuşmasının ilk bölümünde askeri aşamanın geride kaldığını ve yeni aşamada soğukkanlı davranılması suretiyle ulusal çıkarların korunması gerektiğini vurgulayan Feyzioğlu, bu çıkarların hayata geçirilebilmesi için askeri harekattan önce olduğu gibi birlik içinde hareket edilmesi gerektiğini dile getirmiştir:

Bu safhada şimdi soğukkanlı bir değerlendirme yapmaya mecburuz. Buhranın sıcak kısmı geride kaldı, askerî harekât kısmı geride kaldı şimdilik. Bir açık celsede konuşulması mümkün olan hususların ölçüsünü takdir ederek huzurumuzda beyanda bulunacağım. Daha çok geleceğe dönük millî menfaatlerimizin, hayatî millî menfaatlerimizin korunması amacına dönük bazı dileklerimi Hükümete arz edeceğim. Buhran boyunca, askerî harekâttan önce ve askerî harekâttan sonra, nasıl Türk Devletinin başarısı için yekvücut bir çaba gösterilmiş ise; bundan sonra ulaşılacak olan siyasî hedefleri tespit ve bu hedeflere ulaşmada da aynı beraberliği ve birliği koruma ya mümkün/olduğu nispette itina göstermeliyiz. 'Bu hususta hiç şüphesiz, Hükümet başta olmak üzere, (bütün taraflara ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974, B. 4, O. 3: 26-27).

Feyzioğlu, Kıbrıs'taki Nikos Sampson yönetimini Yunanistan'daki cunta yönetiminin uzantısı ve gayrimeşru olarak nitelendirmiştir. Herhangi bir meşruiyeti olmayan Sampson yönetiminin Kıbrıs ile ilgili uluslararası müzakerelere katılması veya fikirlerinin ortaya konması durumunda Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi adına Rauf Denktaş ve arkadaşlarının da düşüncelerinin Türkiye tarafından dile getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Feyzioğlu bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

Zürih ve Londra Anlaşmalarına göre seçilmiş, Zürih ve Londra anlaşmalarının kabul ettiği cemaat esasına göre o cemaatin hür seçimle seçtiği idareciler, yalnız Türk idarecileridir. Silah zoruyla, Yunan darbesiyle gelmiş olan Rum idaresi, bu ölçüde dahi, Kıbrıs halkı adına konuşmak hakkına şu anda hukuk planında sahip değildir. Onların söz sahibi olacağı bir yerde bizim cemaatimizin de söz sahibi olması gerekir (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974, B. 4, O. 3: 28).

Kıbrıs'tan Türk askeri birliklerinin hiçbir surette çekilmemesi gerektiğini de savunan Feyzioğlu, bu konudaki düşüncelerini; "Binbir fedakârlıkla, bunca şehit kanı pahasına gittiğimiz yerden, 'Egemen devletmiş' 'Bağımsız devletmiş' diye çekilmemizi bizden kimse isteyemez. Adadan Türk askeri mevcudiyetini, Millî hedefimize ulaşmaya kadar çekemeyiz" şeklinde ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974, B. 4, O. 3: 30).

CGP'nin Kıbrıs ile ilgili yaklaşımını; "Kıbrıs'ta iki milletin uzantısı vardır, Elen milleti yoktur; Yunan milletin parçası, Türk milletin ayrılmaz parçası vardır" şeklinde ifade eden ve bunu 'millî hedef' olarak tanımlayan Feyzioğlu, 'taksim' tezini yegâne çözüm olarak vurgulamıştır (TBMM Tutanak Dergisi, 23.07.1974, B. 4, O. 3: 31).

Feyzioğlu, 14-16 Ağustos 1974 tarihli ikinci harekattan sonra da CGP'nin Kıbrıs'a yönelik yaklaşımını ortaya koymaya devam etmiştir. 19 Ağustos 1974 tarihli TBMM toplantısında kürsüye gelen Feyzioğlu, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik resmi tezinin coğrafi temele dayanan bir çözüm olarak tespit edilmiş olmasını

Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiş ve hükümeti bu konuda desteklediklerini ifade etmiştir. Feyzioğlu'nun bu bağlamdaki konuşması şu şekildedir:

Adın ne olacağı önemli değildir, muhtevanın ne olacağı önemlidir. Cumhuriyet Hükümetinden, ortaya 'Taksim' diye çıkmasını istemiyorum. Daha evvel de belirttim, ne söyleyeceği önemli değildir. Ama mutlaka Türk Toplumunun varlığını sağlayacak, meseleleri pamuk ipliğine bağlamayacak, ilende Türkiye'nin veya Türk Toplumunun buhranlı veya zayıf bir zamanında tekrar başımıza dert açmayacak, sağlam bir çözümün bulunması zorunluğu vardır. Federal Devlet veya konfederal Devlet yoluna 'gidildiği takdirde, mutlaka asıl yetkiler Federe Türk Devletinde olmalı Rum bölgesinde onlarda olmalı ve son derecede gevşek, son derecede sınırlı yetkili bir «şapka» bulunmalı... Aksi takdirde sistem işlemeyecektir. Aksi takdirde Türkiye'nin başına, Yunanistan'ın başına ve her iki toplumun başına Kıbrıs devamlı bir gâile olmakta devam edecektir. Akıl bunu emrediyor, her iki toplumun menfaati, her iki komşu ülkenin menfaati; coğrafi temele dayalı yaşama gücü olan, devamlı bir çözüm yolunun bulunmasını emrediyor. Bunda bugünkü fiilî durum, sonucunda diplomatik alanda da muvaffak olmanın mümkün olacağı inancındayım (TBMM Tutanak Dergisi, 19.08.1974, B. 5, O. 1: 65).

Bu arada Kıbrıs Barış Harekati'nin ardından Türkiye'nin Kıbrıs'a dair temel tezi, iki toplumlu iki bölgeci bir devlet biçimine dönüşmüştür. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan edilmesi suretiyle de harekâtın yarattığı fiili duruma hukuki statü kazandırılmıştır (Özcan, 2020: 301).

İç politikada da önemli gelişmelerin yaşandığı bu süreçte Başbakan Bülent Ecevit, elde ettiği başarıyı taçlandırabileceği ve CHP'yi tek başına iktidara taşıyabileceği düşüncesiyle 18 Eylül 1974'te koalisyondan çekilmiş ve erken seçime gitmek istemiştir. Ancak erken seçim için TBMM'de yeterli sayıya ulaşamayan Ecevit'in yeni koalisyon teklifleri karşılık bulmamış ve Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Senatör Sadi Irmak'ı partilerüstü bir hükümet kurması için görevlendirmiştir. Sadi Irmak Hükümeti, Meclis'ten güvenoyu alamamasına rağmen, Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulana kadar görevde kalmıştır (Ahmad, 2007: 423-425). Milliyetçi Cephe olarak adlandırılan ve AP liderliğinde MSP, CGP ile MHP'nin koalisyon ortağı olarak yer aldığı Hükümet, 31 Mart 1975'te kurulmuştur. (Koalisyon Hükümetleri, 2015: 980-981).

Hükümette, CGP Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak yer almıştır. Feyzioğlu'nun yanı sıra CGP'li Orhan Öztrak, Gümrük ve Tekel Bakanı; Ferit Melen, Milli Savunma Bakanı; Kemal Demir ve Vefa Tanır ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak hükümette görev almışlardır (Koalisyon Hükümetleri, 2015: 978-980).

Partiler arasında imzalanan koalisyon protokolünde Kıbrıs Sorunu ile ilgili bir bölüm de açılmıştır. Barış Harekatı'ndan sonra ortaya çıkan yeni konjonktürde CGP'nin de Kıbrıs Sorunu'na yaklaşımını göstermesi bakımından bu protokol önemlidir. Zira protokolde Kıbrıs Sorunu, milli bir dava olarak kabul edilmiş ve Türkiye ile Türk Milleti olarak elde edilmek istenen sonuç üzerinde hiçbir tereddüde yer vermeyecek bir siyaset izleneceği vurgulanmıştır. Bu çerçevede hükümetin başlıca amacı, Kıbrıs'taki Türk cemaatinin geleceğini sağlam teminata bağlayacak, Ada'daki gerçeklere dayanan bir hukuki çerçeve içinde Kıbrıs'ın bağımsız Federe Devlet olarak varlığını koruyacak bir çözüm şekline varılması şeklinde özetlenmiştir. Protokolde, geçmiş yılların acı tecrübeleriyle ortaya çıkmış olan iki toplumun ancak yan yana yaşayabileceği ve 'Kıbrıs'ta ancak iki bölgeli federal bir sistemin' bu çözüm şeklini sağlayabileceği belirtilmiştir (Koalisyon Protokolü, 1975: 16-17). Benzer ifadeler Milliyetçi Cephe Hükümeti programında da yer almıştır (Koalisyon Hükümetleri, 2015: 1012-1013). Aslında 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan edilmesi suretiyle bu tez Türk tarafı boyutuyla hayata geçirilmişti.

CGP'nin muhalefette olduğu, hatta günden güne zayıfladığı 1975-1980 arası dönemde,⁷ Türkiye'nin Kıbrıs politikasının değişkenlik arz ettiğini söylemek pek mümkün değildir. Tıpkı 1977'deki II. Milliyetçi Cephe Hükümeti programındaki gibi coğrafi temelli iki toplumlu federasyon tezi, hem III. Ecevit hem de VI. Demirel hükümetlerinin programlarında işlenmeye devam edilmiştir.⁸

Sonuç

1960'lı ve 1970'li yıllar hem iç hem de dış politik gelişmeler bağlamında Türkiye'nin en çalkantılı yılları olarak değerlendirilebilir. Cumhuriyetçi Güven Partisi'nin Kıbrıs politikasını inceleyen bu çalışmanın odaklandığı yıllar olan 1967-1980 dönemi, Türk dış politikası açısından Kıbrıs Sorunu'nun temel gündem maddesi olduğu dönemdir. Buna bağlı olarak Kıbrıs Sorunu, Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki CGP'nin de temel gündem maddelerinden biri

7 CGP, Sadece 05.01.1978-12.11.1979 yılları arasında görev yapan III. Ecevit Hükümeti'nde yer almıştır. Söz konusu hükümette parti başkanı Turhan Feyzioğlu, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmıştır (Hükümetler, 2013: 5392).

8 Örneğin III. Ecevit Hükümeti'nin programında Kıbrıs ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "1974'deki Türk Barış Harekatıyla özgürlüğe ve güvenliğe kavuşan Kıbrıs Türklerinin özgürlüklerini ve güvenliklerini sürekli kılmak, Kıbrıs Ulusal Türk Toplumunun her alanda gelişmesini hızlandıran ve kendi kendini yönetme hakkını güvence altına alan çözümlere katkıda bulunmak üzere her çaba zaman yitirmeksizin gösterilecektir. Hükümetimiz bunu yaparken bölge barışının güçlenmesini, Kıbrıs'ın bütün bölge ve dünya için bir güvenlik ve huzur kaynağı olmasını gözetecektir. Hükümetimiz bu açıdan Kıbrıs'ta iki bölgeli, iki toplumlu, bağımsız ve bağlantısız bir federal devlet çözümünü bir an önce gerçekleştirmek üzere gereken çabayı gösterecektir" (Hükümetler, 2013: 5422).

olmuştur. Bu anlamda XIII. Dönem TBMM’de (1965-1969) Kıbrıs Sorunu ile ilgili olarak meclise sunulan iki Genel Görüşme (İlki 1965, ikincisi 1967) önergesinin de Turhan Feyzioğlu imzasını taşıması dikkate değerdir. Bu bilgiden hareketle Feyzioğlu’nun, güncel gelişmelere bağlı olarak Kıbrıs Sorunu’nu sürekli sıcak tutmaya çalıştığı ifade edilebilir.

Turhan Feyzioğlu başkanlığındaki CGP uzun bir süre boyunca federatif ve türevi çözüm önerilerine karşı çıkmış ve Enosis’e karşı her fırsatta Kıbrıs’ta ‘taksim’ tezinin savunulması gerektiğini ifade etmiştir. ‘Taksim’, CGP’nin 1960’lardan 1970’lere uzanan süreçteki temel tezini oluşturmuş, Feyzioğlu tarafından ‘milli hedef’ olarak tarif edilmiş ve bunun coğrafi temelli olması gerektiği savunulmuştur. Ancak Feyzioğlu, 1970’lere gelindiğinde dönemin koşullarına bağlı olarak federatif teze yaklaşmış ve asıl yetkilerin Türk Federe yönetiminde olması kaydıyla Kıbrıs’ta iki bölgeyi bir federal yapının kurulabileceğini savunmaya başlamıştır. Feyzioğlu, federasyonun iki-toplumlu merkezi yönetimin kullanacağı yetkilerin iki toplumun kendi öz-yönetimlerini sağlayacakları bölgesel yönetimlerin yetkilerini gölgede bırakmayacağı bir yapıdan yanaydı. Böylece, Kıbrıslı Türkler federal bir ortaklığın tarafı haline gelirken kendi kendilerini yönetebilecekleri yetkilere de kavuşabileceklerdi.

Kıbrıs’a yönelik bir komünizm tehlikesi bulunduğunu her fırsatta dile getiren Feyzioğlu, Kıbrıs’ın silahtan ve askerden arındırılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu yöndeki beklentilere kesinlikle uyulmaması gerektiğini ifade eden Feyzioğlu, tam aksine Kıbrıs Türklerinin haklarını savunabilmek ve Türk varlığının Kıbrıs’ta devam etmesini sağlayabilmek amacıyla Kıbrıs’ta bulunan Türk askeri yapılanmasının güçlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Feyzioğlu’na göre Kıbrıs’ın güvenliğinin sağlanması, Türkiye’nin de güvenliğinin sağlanması anlamına gelmekteydi. CGP’nin Kıbrıs Barış Harekati’na tam destek vermesinin altında yatan nedenlerden biri de tam anlamıyla buydu.

Kaynakça

- 14 Ekim 1973 Milletvekili Seçimi Sonuçları (1974) (Ankara: Başbakanlık D.İ.E. Matbaası).
- Açıkgöz, Ali (2025). “Ortanın Solu Tartışmaları Bağlamında CHP’de Kemalizmler: 1965-73”, *Tek Parti Döneminden Ulusalcılığa Kemalizmin Düşünsel Tarihi*, 235-265, (Ed. İhsan Ömer Atagenç) (İstanbul: Telos Yayınları).
- Ahmad, Feroz (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Çev. Ahmet Fethi), 3. B. (İstanbul: Hil Yayın).
- Alasya, Halil F. (1987). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları).
- Alasya, Halil F. (2022). “Kıbrıs -İngiliz İşgali ve İdaresi-”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 25: 379-382.

- AP, MSP, CGP ve MHP Arasında Yapılan Koalisyon Protokolü (1975) (Ankara).
- Armaoğlu, Fahir (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (Cilt 1-2: 1914-1995)*, 16. B. (İstanbul: Alkım Yayınevi).
- Babaoğlu, Resul (2018). “Türkiye’nin Kıbrıs Politikasının Evriminde Bir Dönüm Noktası: Londra Konferansı (29 Ağustos-6 Eylül 1955), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII (36): 323-347.
- Bağcı, Hüseyin (2001). *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar* (Ankara: Metu Press).
- Bilge, Suat (1996). “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri”, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)* (Ankara: Siyasal Kitabevi).
- Bozkır, Gürcan (2007). “Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI (15): 275-308.
- Boztemur, Recep (2017). *Türk Parlamento Tarihi Millet Meclisi 3. Dönem (1969-1973)*, Cilt 3 (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları).
- Clogg, Richard (1980). “The Troubled Alliance: Greece and Turkey”, *Greece in the 1980s* (New York: St. Martin’s Press).
- Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler, Beyannameler (1923-1980)* (2022). (Ed. Mete Kaan Kaynar, Nurettin Kalkan) (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Cumhuriyetçi Güven Partisi Seçim Beyannamesi-Huzur Güven ve Refah İçin* (1973) (Ankara: Ayyıldız Matbaası).
- Çınar, Menderes (2011). *Türk Parlamento Tarihi TBMM XIII. Dönem 1965-1969*, Cilt 3 (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları).
- Ecevit, Bülent (1973). *Ortanın Solu*, 5. B. (Ankara: Tekin Yayınevi).
- Erim, Nihat (1975). *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs* (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii).
- Erol, Mehmet S. (2010). “1971-1980 Dönemi Türk Dış Politikası”. *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*. (Ed. Ahmet Çaylak-Mehmet Dikkaya-Cihat Göktepe-Hüsni Kaplı) (Ankara: Savaş Yayınevi).
- Feyzioğlu, Turhan ve Necati Münir Ertekün (1987). *The Crux of the Cyprus Question* (Lefkoşa).
- Feyzioğlu, Turhan (1987). “Cumhuriyetçi Güven Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8 (İstanbul: İletişim Yayınları): 2041-2042.
- Fırat, Melek (1999). “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğleri*, (Yay. Haz., Soysal, İsmail), (Ankara: TTK Basımevi): 553-567.
- Fırat, Melek (2002). “1960-1980 Yunanistan’la İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1, 4. B. (İstanbul: İletişim Yayınları): 716-768.
- Galatariotou, Catia (2008). “From Psychosocial Equilibrium to Catastrophic Breakdown: Cyprus 1955–1974”, *The International Journal of Psychoanalysis*, 89 (4): 845-866.

- Gürel, Şükrü S. (1993). *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)* (Ankara: Ümit Yayınevi).
- Güven Partisi Seçim Beyannamesi* (1969) (Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi).
- Ören, Ezgi (2022). “Turhan Feyzioğlu (1922, Kayseri-1988, İstanbul)”, *Atatürk Ansiklopedisi*. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/943/Turhan-Feyzio%C4%9Flu-\(1922,-Kayseri-1988,-%C4%B0stanbul\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/943/Turhan-Feyzio%C4%9Flu-(1922,-Kayseri-1988,-%C4%B0stanbul)) (Erişim Tarihi: 01.07.2025)
- Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (2013). (Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz), Cilt 5-6: 26 Mart 1971-17 Kasım 1974 (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Jordan, Andrew Richard (2000). *A Cypriot Tragedy and a New Identity: Analysing Refugee Assistance Programmes and Their Impact on Cultural Relationships in Post-1974 Cyprus*, Doktora Tezi, Durham University.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2005). *Turkish Dynamics: Bridge Across Troubled Lands* (New York: Palgrave Macmillan).
- Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem (2016). “Modern Yunanistan’ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974”, *Asos Journal*, 4 (37): 518-539.
- Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri* (2015). (Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz), Cilt 2 (Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları).
- Kostak, Ersin (2024). “Soğuk Savaş Döneminde Savunma İttifakı Olarak NATO’nun Kurulması ve Türkiye’nin Üyeliğine Giden Yol”, *History Studies*, 16 (2): 201-223.
- Özcan, Gencer (2020). “1974 Kıbrıs Bunalımı”, (Haz. Mete Kaan Kaynar), *Türkiye’nin 1970’li Yılları* (İstanbul: İletişim Yayınları): 291-305.
- Özkandaş, Yaşar (2019). *Bir Dönemin En Başat Siyasal Çizgisi: Kemalizm* (Ankara: Siyasal Kitabevi).
- Peristianis, Nicos (2008). *Between Nation and State: Nation, Nationalism, State, and National Identity in Cyprus*, Doktora Tezi, Middlesex University.
- Sencer, Muzaffer (1974). *Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri* (İstanbul: May Yayınları).
- Soysal, Murat (2021). “Hakikat Ötesi, Yalan Haber ve Kolektif Belleği Çarpıtma Dinamikleri Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Belgi Dergisi*, II: 481-507.
- Tamçelik, Soyalp (2012). “Kıbrıs’ta Kurulan Askeri İttifaklar ve Özellikleri”, *Folklor/Edebiyat*, 18 (70): 197-232.
- TBMM Tutanak Dergisi* (08.12.1967). Birleşim: 14, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (15.01.1969). Birleşim: 29, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (20.07.1974). Birleşim: 3, Oturum: 2 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (20.12.1965). B: 25, O: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (22.01.1969). Birleşim: 34, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).

- TBMM Tutanak Dergisi* (23.01.1969). Birleşim: 35, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi* (23.07.1974). Birleşim: 4, Oturum: 3 (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi*, -Gizli Oturum-: 20.07.1974, Birleşim: 3, Oturum: 3. (Ankara: TBMM Basımevi).
- TBMM Tutanak Dergisi*: 19.08.1974, Birleşim: 5, Oturum: 1 (Ankara: TBMM Basımevi).
- Tunçay, Mete (1987). “Cumhuriyet Halk Partisi”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları), 8: 2019-2036.
- Uzun, Hakan (2004). “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2): 35-50.
- Uzun, Hakan (2008). “4 Nisan 2004’te Yapılan Annan Planı Oylama Sonuçlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Rum Basınına Yansımaları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 177: 195-214.
- Vaner, Semih (1990). “Türk-Yunan Uyuşmazlığı: Kültürel Yeniden Üretim mi, İç Politikanın veya Uluslararası Politikanın Bir Sorunu mu?”, (Der. Semih Vaner), *Türk-Yunan Uyuşmazlığı* (İstanbul: Metis Yayınları): 13-34.
- Yorgancıoğlu, Cemal ve Şevki Kıralp (2019). “Turco-British Relations, Cold War and Reshaping the Middle East: Egypt, Greece and Cyprus (1954–1958)”, *Middle Eastern Studies*, 55 (6): 914-931.